

ПРИКАЗИ

**Др Слободан-Бобан Томић, СПОМЕНИЦА ОДЛИКОВАНИХ ЛИЦА ИЗ
ЗЕТСКЕ БАНОВИНЕ (ЦРНЕ ГОРЕ), период од 1912 - 1941. године,
Стручна књига, Београд 1996. 526 стр.***

Када се помене ријеч *Споменица* код многих људи се јавља недоумица о чему је ријеч, јер овај појам има више значења: представка, меморандум, симболички знак (медаља), признање, документ и тд. Међутим, споменица као врста публикације представља књигу или зборник докумената који се издаје у част успомене на велике људе, јубилеје или знамените догађаје.

Споменица као публикација у Црној Гори има дугу традицију и популарност. Прва је била она из 1895. године штампана на Цетињу под насловом "Прославна споменица 400-стоте годишњице Ободске штампарије". Дакле, тачно прије 100 година, појављује се посебна врста публикације, названа споменицом, преко које се на популаран начин представљају поједини догађаји и личности из црногорске прошлости, а нарочито јубилеји из области културе. Основни мотив издавача споменице је жеља, да се остави трајан писани спомен на значајне догађаје јер се прославе, ма колико биле помпезне, брзо заборављају.

Ради тога ове публикације су необично корисне јер се у њима налазе вриједна свједочанства, и често, вриједни подаци преко којих се упознајемо с друштвеним кретањима, дјеловањем појединаца и установа, са прошлошћу и промјенама у одређеном времену и одређеном простору.

* Бесједа на промоцији књиге у Подгорици 20. XII 1996.

Књига Др Слободана Томића представља типичан примјер којим се дефинише споменица. Она је прије свега зборник докумената и својеврсна ратна историја из које се чита витештво предака, њихове заслуге за отаџбину које су вредноване одликовањима као трајним симболима сјећања на славне дане.

Дакле, ово је књига о одликованим и одликовањима у периоду од 1912. до 1941. године, периоду ратова, страдања, бурних времена и великих промјена на Балкану када су доношена судбоносна рјешења за све балканске народе.

Када је ријеч о одликовањима уопште, њима се бави огранак нумизматике који се у науци назива ФАЛЕРИСТИКА. Ова релативно нова научна дисциплина појавила се тек у другој половини XIX вијека. Наравно, настанак и историја одликовања и медаља много су старији од првих публикација о овом проблему. Институција одликовања је директно повезана са политичким, културним и историјским промјенама и развојем одређене државе и збивањима у њој.

Мада је фалеристичка литература доста оскудна, ипак, прве вијести о додјељивању страних одликовања Црногорцима потичу с краја XVII вијека, у доба млетачко-турског рата (морејског) 1684 - 1699, када долази до шире сарадње између Црне Горе и Венеције. Крупне црногорске заслуге у том рату на страни Венеције биле су награђиване војничким одликовањима. Од времена црногорског владике Данила, када почињу и прве црногорско-руске политичке везе, почело је и додјељивање руских одликовања у Црној Гори. То је нарочито дошло до изражаја од времена владавине Петра Првог.

Прва црногорска одликовања настају у Његошево доба, што је резултирало, свакако, достигнутим стањем у државној изградњи и потребама државе. То су Медаља за храброст (1841) и Обилића медаља (1847), које су додјељиване за високе војничке врлине. Утемељитељ првог црногорског ордења је Његошев наслѣдник књаз Данило, а то су: *Орден Данила Првог* или *Орден за независноћ Црне Горе* (1853); док је први династичко-породични орден, (*Орден св. Пејра-1869*) основао књаз Никола. Једино грађанско одликовање - *Медаља за ревноћ*, настало је 1895. године, које је посљедње у хијерархији црногорских одликовања, а настало је као потреба награђивања грађанских заслуга.

Архивски подаци говоре да је међу одликованима било највише војника и официра свих чинова, али и чиновника, ђака, умјетника и научника, међу којима неколико странаца и дипломата.

Посебну врсту одликовања у Црној Гори чине *рајине сјомен* - медаље које се додјељују почев од битке на Граховцу (1858), да би свака велика битка касније била обиљежена пригодном медаљом која се додјеливала борцима.

Сјоменица раја 1862. године је прва црногорска медаља на којој се појављује владарев лик са именом и титулом: Никола I, књаз црногорски.

Слиједи: *Медаља - Сјоменица за рај 1876-78, за I балкански рај, Орден Црногорског црвеног крста за заслуге у I балканском рају 1912-13. године и Медаља Црногорског црвеног крста 1912-13. за заслуге у балканским рајовима.*

Натписи и гесла (девизе) на овим одликовањима и медаљама указује на оснивача и наручиоца, а то су владари и значајне личности, које су у жељи да овековјече себе и своје заслуге захтијевали од умјетника израду њихових портрета и алегоријских композиција са пригодним натписима који саопштавају њихов значај у друштвеним збивањима. Дакле, од времена краља Николе практично се установљује традиционални систем додјеле одликовања у Црној Гори.

Овај кратак преглед историје црногорских одликовања без појединачног описа ордења дајемо овдје зато што се на њега надовезује књига Др Томића која се односи на период 1912-1941. године. Дакле, ова монографија представља једну нову библиографску јединицу у ријеткој фалеристичкој литератури. У њој се издвајају три основне цјелине: кратак историјски преглед под насловом "Црна Гора у балканским ратовима и у Првом свјетском рату", "Одликовања и Укази о одликовањима". Остала потпоглавља се уклапају у цјелину књиге која је рађена на основу бројних извора и литературе уз поштовање научне апаратуре.

За сваку је похвалу труд аутора који је учинио да истражи и презентује обиље чињеница и заслужних имена на једном мјесту преко којих се освјетљава историјска прошлост Црне Горе у одређеном времену и одређеним догађајима, чиме се преко валоризације појединаца валоризује традиционално јединство цјелине. Аутор пише епски и литерарно надахнуто јер је, како и сам каже, велики љубитељ и поштовалац црногорске епске традиције, која је вјековима била исходиште многих генерација.

У кратком осврту на бурне и драматичне догађаје кроз које су прошли Црна Гора и Црногорци од 1912 - 1941. године Др Томић успијева да синтетички представи хронологију тих догађаја. Наравно, у контексту неких ширих поимања, најприје Црне Горе, а затим и Зетске бановине као административне јединице у новоформираној држави јужнословенских народа - Југославији.

Познато је да су појмови Црна Гора од 1918. године и Зетска бановина у међусобном јединству али и по много чему различити, а прије свега по територији коју обухватају. Исто тако, Зетска бановина, као једно од девет управних подручја у Краљевини Југославији формирана је у октобру 1929. године. Ради тога, сматрамо, да је аутор могао за књигу одабрати адекватнији наслов са поднасловом од постојећег.

У поглављу Одликовања читалац ће наћи кратку информацију о одликовањима у периоду од 1912 - 1941. године у Србији, Црној Гори а затим у Југославији, чији одсјај баца свијетло на поменуте државе, државне институције и значајне историјске личности. О сваком набројаном одликовању дају се основни подаци, као што су, установљење, опис, наручилац, итд. почев од *Ордена бијелог орла* који је установио краљ Милош Обреновић 1882. године. Затим се хронолошким редом представљају ратне војне споменице, грађанске споменице и одликовања Црвеног крста.

По обиму највеће, али и са становишта историјске науке значајно поглавље је оно под насловом "Указ о одликовањима" јер је то у суштини зборник грађе од близу 400 страна са обиљем података и имена која су била одликована у поменутом периоду. Материјал за овај зборник аутор је стрпљивим радом сакупио из званичних гласила у којима су објављивани укази, односно извјештаји, као што су: Службене новине, Службени војни лист, Глас Црногорца, Службени лист Зетске бановине, Зетски гласник и тд.

У попису од око 500 указа (докумената) два су из 1912. године, један краља Николе и један париске Академије за међународну историју, а из 1913. године два указа Петра I краља Србије. За период од 1914. па до 1941. године презентирани су укази о додјели одликовања од српских краљева и пријестолонаследника, разних министарстава или пресједништава истих министарстава, или краљевских намјесника.

Ако се овом броју указа дода и неколико хиљада имена која су одликована разним поводима и различитим одликовањима, тек се тада може схватити колики је напор уложио др Слободан Томић да би смо добили једну корисну књигу грађе која ће бити од велике користи свима који се буду бавили писањем историје назначеног периода.

Ниједна књига овакве врсте не може цјеловито приказати грађу за тако дуг период, па тако ни ова то не даје, али се надамо да ће аутор наставити истраживања и да ће нас обдарити новим корисним књигама каква је ова. Стога је срдечно препоручујемо читаоцима, а посебно писцима и историчарима јер ће у њој наћи корисне податке за своје радове.

Проф. др Божидар Шекуларац